

ואם כן, כיצד יתכן שאנשים אחרים יוכלו לגאול את העבד שלא מדעתו? (1153)

ומכח הקושיה הזאת, מעמידה הגמרא את דברי רבי מאיר בפדייה שנעשתה מדעת העבד –

אלא פשיטא, שמדובר בפדייה הנעשית מדעתו של העבד, וכפי הצד הראשון.

שמה תאמר: מדוע הוצרך התנא להשמיענו שאחרים פודים אותו מדעתו? והלא מובן מאילו שהם יכולים לעשות כן!

תשובתך: **והא קמשמע לך**, את זאת בא רבי מאיר להשמיענו, כי למרות שהפדייה נעשתה מדעתו של העבד, בכל זאת, דוקא אם היא נעשית על ידי **אחרים**, **איך**, אז היא כן מועילה. אבל אם היא נעשית על ידי עצמו, היא לא מועילה.

אלמא, מוכח מכאן, שאין קנין לעבד בלא רבו בשום אופן. ואפילו אם אנשים אחרים הקנו לו את הכסף על מנת שאין לאדון רשות בו, אין העבד זוכה בו. (1154)

כי הגמרא הניחה עתה, כי כדי שאחרים יוכלו לפדות את העבד, צריך שהם יהיו שלוחים שלו. (1150) אך אפילו אם לא עשאן העבד לשלוחיו, יכולים הם לפעול מכח שליחותו, היות ו"זכין לאדם שלא בפניו".

דהיינו, בדבר שהוא זכות לאדם, אפשר לאדם אחר להיעשות לשלוחו אפילו שלא בפניו, ולמרות שהוא לא מינה אותו בפירוש שליח לדבר, היות ואין ספק שנוח לו שיהיה אדם זה שליח עבורו לדבר שהוא לזכותו. (1151)

ולפי זה קשה, **מכדי**, הרי, **שמענא ליה לרבי מאיר**, שמענו את דברי רבי מאיר [במסכת גיטין יא ב] **דאמר: חוב** [הפסד] **הוא לעבד שיצא מיד רבו לחרות!** מפני שבצאתו לחרות הוא נאסר בשפחה כנענית. (1152)

ותנינא ושנינו [שם]: זכין לו לאדם אפילו שלא בפניו, ואולם, אין חבין לו לאדם אלא בפניו!

שאינן אדם יכול להיעשות שלוחו של אדם אחר שלא מדעתו בדבר שהוא חובה [דבר רע או הפסד] עבורו.

הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו לחרות [ושם בגמרא התבאר מדוע חכמים לא התחשבו בטענת רבי מאיר].

1153. כאשר אחרים פודים את העבד שלא מדעתו, יש לדון כאן בשני דברים:

א. כיצד האדון יכול לקבל כסף שחרור שלא מדעתו של העבד?

ב. כיצד אחרים יכולים לתת כסף עבור העבד שלא מדעתו? והנה בענין השאלה הראשונה הגמרא לא דנה כלל, מפני שפשוט שזכותו של האדון לשחרר את העבד שלא מדעתו, שהרי העבד שייך לאדון והרי הוא כרכושו. וזכותו לעשות בעבד מה שירצה, ואף להוציאו לחרות בעל כרחו.

אבל, בענין השאלה השנייה הגמרא דנה כאן, מפני שהגמרא הבינה עתה שקנין כסף נעשה על ידי שהעבד עצמו [או שלוחו] נותן ממון לאדון, אבל אם האדון קבל ממון על ידי אדם אחר שלא בשליחות העבד [או שלא מדין זכיה – עיין לעיל הערה 1151], אין זה קנין כסף והעבד אינו יוצא בו לחרות.

ולפיכך הגמרא מקשה: והרי אין חבין לו לאדם שלא מדעתו. ולדעת רבי מאיר חוב הוא לעבד שיצא מיד רבו, ואם כן אין האחרים נעשים שליחי העבד שלא מדעתו, וכיצד הם יכולים לתת כסף לאדון שלא מדעתו? והרי הכסף הזה לא בא לאדון מידי העבד או שליחו!

1154. כבר בתחלת הסוגיא הגמרא ידעה שרבי מאיר משמיע לנו שדוקא על ידי אחרים כן אבל על ידי עצמו לא, אלא שבתחלה הגמרא הבינה שרבי מאיר חידש לנו שני דברים: [א] עצם מה שאמר רבי מאיר "בכסף על ידי אחרים" מחדש

1150. השקלא וטריא שבגמרא כאן התבארה על דרך הבנת תוספות הרא"ש והרש"ש [להלן בהסבר דברי אבין], אבל מדברי הרשב"א הר"ן [שם] נראה שהבינו את סוגיתנו בדרך אחרת.

1151. על פי רש"י בבא מציעא יב א וחולין פג א ועוד. ומוכח מדבריו ש"זכיה מטעם שליחות". כלומר: הזוכה עבור חברו נחשב כשלוחו. [ועיין קצות החשן קה א שכתב כי דבר זה נלמד מגזרת הכתוב, ולא משום שאנו כאילו עדים שבודאי עשאו שליח].

וכן דעת בעלי התוספות במסכת פסחים צא ב ד"ה איש ובעוד מקומות, וכן כתבו עוד ראשונים.

אבל, יש אומרים, שזכיה אינה מטעם שליחות. [ובביאור דבריהם עיין קצות החשן שם, וברכת שמואל קדושין סימנים י' ר"ט ובשם הגר"ח, וחידושי הגרש"ש גיטין ד].

1152. רבי מאיר נותן שני נימוקים לכך שחוב הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו:

א. אם אותו עבד היה עבד של כהן יש לו הפסד משחרורו – כל עוד שהוא עבד של כהן הרי הוא מותר לאכול בתרומה, וכאשר הוא משתחרר הוא נאסר לאכול בתרומה.

ב. אם היה עבד של ישראל יש לו הפסד בשחרורו מכך שהוא נאסר בשפחה כנענית, ולמרות שמצד שני הוא מרויח שמשנשתחרר הוא מותר בבת חורין, בכל זאת נח לעבד בהפקרות – לקחת שפחה ש"זילא ליה ופריצה ליה" [זוללה היא בעיניו למלאות תאותו ומתנהגת עמו בפריצות].

וכל זה לדעת רבי מאיר, אבל חכמים [שם] סוברים שזכות

אלא יש לך לומר דגיטו וידו של העבד — באים כאחד.

והיינו, כאשר הגט [שטר השיחרור] מגיע לידו של העבד, כיון שבאותה שעה העבד משתחרר, שוב אין ידו כיד האדון. ונמצא שהשטר יצא מרשות האדון אליו. ולפיכך העבד משוחרר. (1155)

ולסיכום שלב זה בגמרא: רבי מאיר מדבר בשחרור שנעשה מדעתו של העבד. וכך אמר רבי מאיר: העבד קונה את עצמו בכסף על ידי אחרים ולא על ידי עצמו. ובשטר על ידי אחרים ואף על ידי עצמו.

אך, הגמרא דוחה את האפשרות הזאת, היות — והא לא תני הכי!

הרי בברייתא, אשר שנינו בה את דברי רבי מאיר בצורה מפורשת יותר, מבואר שלא יתכן להעמיד את דברי רבי מאיר בשיחרור מדעתו של העבד.

דתניא: בשטר — על ידי עצמו, ולא על ידי אחרים, דברי רבי מאיר.

ומפורש בברייתא שלדעת רבי מאיר אין העבד משתחרר בשטר על ידי אחרים. ואם נאמר שמדובר כאן בשחרור שנעשה מדעתו של העבד, יקשה: מדוע העבד אינו יכול להשתחרר על ידי אחרים? והלא הם שלוחיו לכך! (1156)

ומכח הקושיה הזאת, מסיק אביו שמדובר כאן בשחרור שנעשה שלא מדעתו של העבד —

אמר אביו: לעולם מדבר רבי מאיר בשחרור שנעשה שלא מדעתו של העבד, ולפיכך אין העבד משתחרר בשטר על ידי אחרים.

ומה שהקשינו שאם היה השיחרור שלא מדעתו של העבד, כיצד הוא נפדה בכסף על ידי אחרים שלא מדעתו? והלא לדעת רבי מאיר חוב הוא לעבד שיוצא מיד רבו לחרות! —

אך דוחה הגמרא את ההסבר הזה.

כי אם נעמיד את דברי רבי מאיר בפדייה הנעשית מדעת העבד, מעתה יש להקשות:

אי הכי, אם נאמר כך, אימא סיפא, אומר לך את סוף דברי רבי מאיר:

בשטר — על ידי עצמו!

ומשמע, שדוקא **על ידי עצמו, אין,** אכן יוצא הוא לחרות. אבל בקבלת שטר השיחרור **על ידי אנשים אחרים** עברו, הוא **לא** יוצא לחרות.

ואי, ואם כדבריך, שרבי מאיר מדבר בפדייה הנעשית מדעתו, אם כן קשה:

על ידי אחרים — אמאי לא!?

מדוע אין העבד יוצא לחרות בקבלת שטר השיחרור על ידי אנשים אחרים עברו? והלא מדובר כאן מדעתו של העבד, ואם כן אחרים יכולים להעשות לשלוחיו מדין זכים לאדם שלא בפניו!

וכי תימא, שמא תאמר, **מאי,** מה היא כוונת רבי מאיר באומרו "בשטר על ידי עצמו"? — אין הכוונה דוקא על ידי עצמו, אלא **אף על ידי עצמו.** ולעולם מדובר מדעתו של העבד, ולכן גם אחרים יכולים לקבל את השטר עברו [ולפי זה, גם מובן זה ששנינו "בכסף על ידי אחרים", שהרי מדובר כאן מדעתו של העבד, והרי הם נעשים שלוחיו].

ונקט רבי מאיר "אף על ידי עצמו", כי יש חידוש שהעבד יוצא בשטר על ידי עצמו, יותר מאשר הוא יוצא בשטר על ידי אחרים —

והא קמשמע לך, את זאת בא רבי מאיר להשמיענו, שלא תאמר "יד עבד היא כיד רבו", ואם האדון נותן את שטר השיחרור בידי עבדו, עדיין לא יצא השטר מרשותו של האדון, ואין העבד משתחרר בכך.

שאחרים יכולים לפדות את העבד.

[ב] מדיוק דברי רבי מאיר משמע שדוקא אחרים יכולים לפדותו אבל הוא עצמו לא.

וכל זה נכון רק לפי מה שהגמרא הבינה תחלה שמדובר כאן שלא מדעת העבד. ואם כן יש חידוש בכך שאחרים יכולים לפדותו שלא מדעתו. אבל לפי הבנת הגמרא עתה מדובר מדעת העבד, ואם כן אין חידוש בעצם דברי רבי מאיר אלא רק בדיוק שיש לדיוק מדבריו. [תוספות].

1155. [נראה לבאר שאין צריך לתת את השטר לידו של העבד השייכת לו עתה, אלא די בכך שנותן את הגט לידו שתהיה שלו על ידי נתינה זו גופה. ועיין עוד בביאור הדבר בקצות החשן ר ה, ובאמרי משה כה ו, ובספר מילואי חשן על קצות החשן שם בהערה 93].

1156. לכאורה הגמרא יכלה לתרץ שהמשנה מדברת מדעתו ולפיכך יש לפרש "אף על ידי עצמו", ואילו הברייתא מדברת שלא מדעתו, ולפיכך שנינו בה "ולא על ידי אחרים".

לבוא ולעשות זאת מכח אפשרותו לקנותו בשטר, שהרי אין השטרות הללו שוים.

ומקשינן על התירוץ: **הכא נמי**, גם בכסף נאמר את אותו החילוק:

האי כספא לחוד, והאי כספא לחוד!

הרי כסף קניית עבד שונה הוא מכסף פדייתו. שהרי כאן ניתן הכסף לשם קניית עבד, ואילו כאן ניתן הכסף לשם שחרור העבד!

ומדוע אנו אומרים שהואיל ואותו אחר יכול לקנותו בעל כרחו, יכול הוא לפדותו בעל כרחו?

ומתריצין: למרות שיש חילוק בין הכסף הניתן לשם קנייה ובין הכסף הניתן לשם שחרור, אין להתחשב בכך, שהרי **טיבעא, מיהא, חד הוא!**

אותו המטבע ניתן בשני האופנים, ולכן שניהם נחשבים כקניין אחד.

אך שונה הדבר לגבי שטר, כי השטר עצמו שונה הוא בקנייה מבשחרור, ולפיכך הרי זה כשני קנינים.

עד כאן תירוצו של אביי.

ועתה מבאר הגמרא, שגם רבא מסכים עם אביי שרבי מאיר דיבר בשחרור שנעשה שלא מדעתו של העבד, אך הוא נותן טעם אחר לחלק בין כסף לשטר:

רבא אמר: בכסף אין צורך שהפודה ייעשה שלוחו

ויש לומר, **שאני הכא**, שונה הוא דין הכסף מדין השטר, שבכסף העבד קונה את עצמו על ידי אחרים אפילו שלא מדעתו, **הואיל וקני ליה בעל כורחיה!**

היות ואותו אחר יכול לקנות את העבד לעצמו מאדונו, בעל כרחו של העבד, לפיכך הוא אף **מקני ליה בעל כורחיה**. בידו גם להקנות את העבד לעצמו, שייצא לחרות, בעל כרחו של העבד. (1157)

(1158)

ותמהינן: **אי הכי**, אם אכן מתחשבים אנו בסברא הזאת [שהואיל והאחר יכול לקנותו בעל כרחו הוא יכול גם לפדותו בעל כרחו] — **שטר נמי!**

גם בשטר יוכלו אחרים לשחררו שלא מדעתו, שהרי הם יכולים לקנותו מהאדון לעצמם בשטר בעל כרחו! ומדוע לגבי שיחרור בשטר אמר רבי מאיר "ובשטר, על ידי עצמו ולא על ידי אחרים"?

ומתריצין: יש לחלק בין שיחרור בכסף לשיחרור בשטר, היות והמהות ונוסח השטר של קניית עבד אינם אותה מהות ואותו נוסח של שטר שחרור.

אלא, **האי שטרא לחוד, והאי שטרא לחוד**.

שהרי מהות ונוסח שטר השחרור הוא שונה ממהות ונוסח שטר הקנייה.

בשטר שחרור כתוב "הרי אתה בן חורין", ואילו בשטר קנייה כתוב "עבדי מכור לך".

ולפיכך, אותו אחר שבא לשחררו בשטר, אינו יכול

ומדוע הגמרא לא תירצה כן?

מפני שהברייתא הזאת נשנתה כפירוש למשנתנו והיא מתייחסת לדברי המשנה. [רשב"א, ועיין רש"ש].

1157. על פי תוספות הרא"ש. [ונראה שלזה התכוין גם הריטב"א. וכן כתב רש"ש מדעתו].

וביאור הדברים:

היה פשוט לגמרא שהאדון יכול לשחרר את עבדו בעל כרחו, שהרי העבד שלו וכממונו הוא, ובידו לעשות בו כל שיחפוץ, אלא שהוקשה לגמרא: כיצד אחר יכול לפדות את העבד שלא מדעתו? והלא אין חבין לאדם שלא מדעתו. ואותו אחר אין לו שום בעלות על העבד ובודאי אינו יכול לעשות עבורו שום דבר שלא מדעתו! [וכנ"ל בהערה 1153].

ואביי עונה על כך: אותו אחר יכול היה לתת את הכסף לאדון כדי לקנותו לעצמו, ועל ידי כך היה מוציא את העבד מרשות האדון ומכניסו לרשותו, ודבר זה נותן לו כח וזכות לתת את הכסף אף עבור העבד עצמו ואפילו בעל כרחו של העבד.

[הרשב"א פירש את דברי אביי בדרך אחרת, וכדבריו מוכח בר"ן, עיין שם].

ובביאור טעם סברת אביי האריכו האחרונים [ודבריהם מובאים בספר בית לחם יהודה, עיין שם].

1158. למרות שאביי נקט בתירוץ — "לעולם שלא מדעתו" וכו', וזהו כלשון הגמרא דלעיל "אילימא שלא מדעתו" וכו', אין כוונת הלשון הזאת שוה, אלא הגמרא לעיל שאמרה "שלא מדעתו" התכוונה שהדבר נעשה שלא בידיעתו של העבד וללא הסכמתו, אבל אין מדובר בעל כרחו של העבד. [ולפיכך הגמרא הוצרכה לומר שלרבי מאיר חוב הוא לעבד שיוצא מיד רבו. ואין חבין לאדם בעל כרחו. אבל אם היה מדובר בעל כרחו של העבד שעומד וצווח 'איני רוצה', בודאי אפילו לדעת רבנן שזכות לעבד שיצא מתחת ידו, אין מועילה זכיה בעל כרחו], ואילו כאן אביי מתכוין לומר שאפילו אם העבד עומד וצווח 'איני רוצה', אחרים יכולים לפדותו בעל כרחו, שהואיל וקני ליה בעל כרחיה מקני ליה בעל כרחיה. [מוכח מדברי הראשונים בסוגיתנן].

ותמהינן: בכסף על ידי עצמו, אין [כן], אבל על ידי אחרים, לא אמאי? למה אמרו כך חכמים?

נהי נמי, אמנם נכון דקנין השיחרור נעשה שלא מדעתו. אבל בכל זאת, ראוי לומר שאפשר לעשות כן. כי –

מכדי, הרי שמענא להו לרבנן, דאמרי, שמענו במסכת גיטין⁽¹¹⁶¹⁾ בשם חכמים שהם סוברים כי זכות הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו לחרות.⁽¹¹⁶²⁾

ותנינא [וכמו כן שנינו]: זכין לאדם שלא בפניו [שלא מדעתו], ואין חבין לו אלא בפניו.

ומאחר שזכות הוא לעבד שיצא לחרות, אם כן אחרים יכולים לפדותו שלא מדעתו. ומדוע אמרו חכמים במשנתנו שהעבד נפדה על ידי עצמו ולא על ידי אחרים?⁽¹¹⁶⁴⁾

וכי תימא, שמא תאמר, שיש לפרש את דברי חכמים באופן אחר:

מאי, מה כוונת חכמים שאמרו "בכסף על ידי עצמו"? – אף [אפילו] על ידי עצמו ולא רק על ידי אחרים. ולעולם העבד נפדה בין על ידי עצמו ובין על ידי אחרים, שהרי זכות היא לו.

של העבד, אלא קבלת רבו גרמה לו. על ידי שהאדון קיבל את הכסף העבד יוצא לחרות מאליו, ואין האדון מקבל את הכסף בשליחות העבד, אלא מקבלו לצורך עצמו.⁽¹¹⁵⁹⁾ ולכן אין הוא צריך לקבל את הכסף מדעתו של העבד, שהרי אין הוא שלוחו.⁽¹¹⁶⁰⁾

ואילו בשטר, קבלת אחרים גרמה לו. על ידי שאחרים קבלו את השטר הוא יוצא לחרות, ואותם אחרים מקבלים את השטר עבור העבד, והם צריכים לעשות זאת בשליחותו.

ומאחר שלדעת רבי מאיר חוב הוא לעבד שיוצא מתחת ידי רבו לחרות, אין הם יכולים להעשות שלוחיו שלא מדעתו, שהרי אין חבין לו לאדם שלא מדעתו.

שנינו במשנה: וחכמים אומרים: בכסף על ידי עצמו [ובשטר על ידי אחרים].

והניחה הגמרא, שכוונת חכמים היא לומר, שהעבד משתחרר בכסף דוקא על ידי עצמו ולא על ידי אחרים.

ומאחר שהתבאר לעיל שרבי מאיר [שאמר "בכסף על ידי אחרים"] דיבר בשיחרור הנעשה שלא מדעת העבד, גם חכמים מתייחסים לפדייה שלא מדעת העבד.

והרש"ש הנ"ל בהסבר דברי אביי. וכן נראה מדברי רש"י. ועיין בדברי הר"ן על משנתנו, ודבריו הם כשיטתו בהסבר דברי אביי, ושלא כדברי תוספות הרא"ש הנ"ל.

1160. ואפילו אם העבד עומד וצווח "איני רוצה", יכולים אחרים לפדותו בעל כרחו, כיון שאין צריך להעשות שליחו של העבד. וקבלת רבו גורמת את הפדיון. [ראשונים].

1161. יא ב.

1162. שנינו שם: האומר [לאחר] 'תן גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי', אם רצה [הבעל או האדון] לחזור, בשניהם יחזור. [מפני שחוב הוא לאשה ולעבד לצאת. ואין חבין לאדם שלא בפניו]. דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: בגיטי נשים [יכול לחזור בו מפני שחוב הוא לאשה להתגרש], אבל לא בשחרורי עבדים [מפני שזכות לעבד לצאת מתחת יד רבו]. לפי שזכין לו לאדם שלא בפניו, ואין חבין לו אלא בפניו.

1163. שם.

1164. לדעת רבי מאיר עבד יוצא בכסף על ידי אחרים אפילו

1159. רבא חולק על מה שהיה פשוט לגמרא ולאביי לעיל: לעיל היה פשוט לגמרא שקנין כסף [שהעבד נפדה בו] נעשה בצירוף שני גורמים:

[א] שהכסף יצא מן העבד.

[ב] שהכסף הגיע ליד האדון.

ומאחר שהגמרא סברה שצריך שהכסף יצא מן העבד, הוצרכנו לומר שהאחרים שפודים את העבד עושים זאת עבור העבד והרי הם כשלוחיו.

והוקשה לגמרא: והלא אין חבין לו לאדם שלא בפניו! וכיצד יכולים האחרים הללו לחוב עבור העבד שלא מדעתו? [ואביי תירץ על כך שביד האחרים לפעול עבור העבד בעל כרחו מפני שבידם לקנותו בעל כרחו].

ורבא מחדש שקנין כסף אינו צריך שיעשה על ידי שהעבד נותן את הכסף, אלא רק קבלת האדון גורמת את הקנין, ואפילו אם קבל את הכסף מאחרים שלא בשליחות העבד, [אם בעליו של הכסף נותנו על מנת שהעבד יצא לחרות], ולפיכך אין אותם אחרים צריכים לעשות את הפדיון בשליחות העבד. אלא די בכך שהם נותנים לאדון את הכסף [על מנת שיוכה בו עבור פדיון העבד], ועל ידי שהאדון זוכה בכסף עבור פדיון העבד, העבד יוצא לחרות.

[כך יש לפרש את דברי הגמרא לפי דברי תוספות הרא"ש

שהרי חכמים אמרו בסוף דבריהם: **בשטר על ידי אחרים.**

ומשמע שכוונתם לומר – דוקא על ידי אחרים, ולא על ידי עצמו. (1166)

ואם כך קשה: **והא קיימא לן**, הרי מוחזק בידינו הלכה למעשה, דעבד שקיבל גט שחרור מרבו – **גיטו וידו באין כאחד**, שהעבד זוכה בגיטו ובידו בבת אחת, ויוצא לחרות. ומעשים בכל יום, שעבד מקבל את גיטו מיד רבו. ואם נפרש שחכמים אמרו בשטר על ידי אחרים ולא על ידי עצמו, נמצא שאנו נוהגים כרבי מאיר ושלא כדברי חכמים.

וכיצד יתכן לומר שאנו עושים כדברי רבי מאיר, שהוא יחיד כנגד חכמים, שהם רבים? (1167)

ומדוע יש חידוש בכך שהעבד נפדה על ידי עצמו יותר מאשר על ידי אחרים? מפני שבכך ששינו שהעבד נפדה על ידי עצמו **קא משמע לן** התנא השמיענו **דיש קנין לעבד בלא רבו** – שהעבד יכול לזכות בממון לעצמו ולא לרבו, כגון שאחרים נתנו לו ממון על מנת שאין לרבו רשות בו, ובאותו ממון העבד יכול לפדות את עצמו. (1165)

[סיכום התירוץ: חכמים מודים שהעבד נפדה על ידי אחרים, והם באו לחדש שאף על ידי עצמו העבד נקנה, ויש לו קנין בלא רבו].

ודחינן: **אי הכי**, אם אכן כוונת חכמים לומר "אף על ידי עצמו" –

אימא סיפא, בוא ונדון בסוף דברי חכמים:

העבד. והמשנה לא הזכירה כאן בעל כרחו כלל. וכן משמע ממה שכתבו הרמב"ן והרשב"א בהסבר קושית הגמרא להלן "אי הכי נערבינהו וניתנינהו". עיין שם].

הרשב"א נוטה לחדש שאפילו מדין "זכין" מועילה זכיה בעל כרחו של העבד. ולמרות שבכל מקום שנאמר "זכין לאדם שלא בפניו" אי אפשר לזכות בעל כרחו כאן יש טעם מיוחד לומר שזכיה מועילה בעל כרחו. [עיין שם].

1165. ובאו להוציא מדברי רבי מאיר הסובר שאין קנין לעבד בלא רבו.

1166. כלומר: מאחר שפירשנו את מה שאמרו חכמים "בכסף על ידי עצמו" היינו אף על ידי עצמו, אם כן, בעל כרחך מה ששינו בספא "ובשטר על ידי אחרים" היינו דוקא על ידי אחרים שהרי אם נפרש אף על ידי אחרים, אם כן תתעורר קושיא: והלא דין הכסף והשטר שווים ובשניהם העבד יוצא בין על ידי עצמו ובין על ידי אחרים, ומדוע חכמים לא שנו את דבריהם כאחת "בכסף ובשטר בין על ידי עצמו ובין על ידי אחרים". כפי שהגמרא עצמה תפרש להלן. [ריטב"א].

[לפי זה מובן מדוע הגמרא פותחת בלשון "ואי הכי" אימא סיפא" וכו'. כלומר: אם אכן כוונת הרישא 'אף' על ידי עצמו, אם כן בעל כרחך כוונת הסיפא 'רק' על ידי אחרים. ולפיכך קשה מה שקשה. וכן פירש עצמות יוסף מדעת עצמו. אך, הריטב"א עצמו מתפרש את "אי הכי" בדרך אחרת, מפני שהוקשה לו קושייתו דעיל ד"ה אי הכי אימא סיפא. עיין שם. ועיין עצמות יוסף שם].

1167. כך פירש רש"י. ולדבריו אין לגמרא ראייה מפורשת שדעת חכמים ש"גיטו וידו באים כאחד". אלא הגמרא הקשתה ממעשים שבכל יום. והראשונים הוכיחו מכמה מקומות שחכמים סוברים כן. [ועיין עוד בתוספות סוף ד"ה רבי שמעון כן אלעזר].

בעל כרחו. [מפני שקבלת רבו גרמה לו כרבה, או משום 'הואיל וקני ליה בעל כרחיה' וכו' כאביי].

ונחלקו הראשונים אם חכמים מודים לרבי מאיר בזה: לדעת הרי"ף והרמב"ם חכמים חולקים על זה, ולדעתם דוקא שלא מידיעת העבד אחרים רשאים לפדותו מפני שזכות הוא לו, אבל אם עומד וצווח אי אפשר לפדותו בעל כרחו. [וכן דייק בלחם משנה עבדים ה ב מדברי רש"י].

ואילו הרמב"ן הרשב"א והריטב"א [ועוד] כתבו שבדאי חכמים מודים לרבי מאיר. [וכן פירש הט"ז את דברי שלחן ערוך יורה דעה רסז כו].

הגמרא כאן הקשתה על דברי חכמים: מדוע אין העבד יוצא בכסף על ידי אחרים? "והלא זכות הוא לו!" משמע מדברי הגמרא כדעת הרי"ף והרמב"ם – שכסף על ידי אחרים אינו מועיל לדעת חכמים אלא מטעם שזכות הוא לעבד, אבל אינם מודים למה שאמרו אביי ורבה בדעת רבי מאיר שכסף מועיל בעל כרחו [משום שקבלת רבו גרמה לו, או משום 'הואיל וקני בעל כרחיה'].

והרמב"ן וסיעתו מיישבים את דברי הגמרא לשיטתם: אמנם אליבא דאמת חכמים מודים לרבי מאיר שכסף מועיל על ידי אחרים אפילו בעל כרחו. אבל הגמרא לא יכלה להקשות כך בתורת קושיא. שהרי יכלנו לדחות זאת ולומר שחכמים חולקים על זה. ולפיכך הגמרא הקשתה מסברת "זכין לאדם שלא בפניו" שזו סברא שחכמים אמרוה בפירוש. [אך לדברי הכל קשה: והלא רבי מאיר שאמר במשנתנו 'בכסף על ידי אחרים' דיבר אפילו בעל כרחו של העבד. ואם נאמר שחכמים אינם מודים לרבי מאיר בזה, אם כן יש לפרש את מה שאמרו 'בכסף על ידי עצמו ולא על ידי אחרים' היינו שלא על ידי אחרים 'בעל כרחו' של העבד!]

ויש לומר: בודאי מה ששינו במשנתנו 'על ידי אחרים' אין הכוונה בעל כרחו של העבד, שהרי שינו בהמשך דברי חכמים 'ובשטר על ידי אחרים'. ובשטר בודאי אין מועיל בעל כרחו של העבד. שהרי סברות אביי ורבה אינן שייכות בשטר. ובעל כרחך "על ידי אחרים" שהוזכר במשנה היינו שלא מדעת

ואי הכי, אם אכן נכונים דברינו, שדין כסף שוה לדין שטר — נערבינהו וניתנינהו, היה ראוי לצרפם ולשנותם בענין אחד: וחכמים אומרים, בכסף ובשטר — בין על ידי אחרים, בין על ידי עצמו!

ומדוע שנינו את דין כל אחד מהם בפני עצמו? (1169) ובהכרח, אין דיניהם שוים. ולפיכך הגמרא מפרשת פירוש חדש:

אלא מה ששנינו "בכסף על ידי עצמו", היינו בין על ידי אחרים בין על ידי עצמו.

ומה ששנינו "בשטר על ידי אחרים", היינו דוקא על ידי אחרים, ולא על ידי עצמו.

ומה שהקשינו על כך: והלא מעשים שבכל יום שעבד מקבל בעצמו את שטר שחרורו מידי רבו! ואם כן כיצד יתכן לומר שאנו נוהגים בניגוד לדברי חכמים? —

יש לומר, מה ששנינו "בשטר על ידי אחרים", אין זה המשך דברי חכמים. אלא, האומר דבר זה — רבי שמעון בן אלעזר הוא. (1170)

ואילו חכמים סוברים, כשם שבכסף נקנה העבד בין על

וכי תימא, שמא תרצה לפרש את דברי חכמים בדרך אחרת, ותאמר: מאי, מה היא כוונת חכמים שאמרו "בשטר על ידי אחרים"? — אף על ידי אחרים שלא מדעתו, ולא רק על ידי עצמו. (1168)

ויש חידוש בכך שהעבד יוצא בשטר על ידי אחרים יותר מאשר על ידי עצמו, ולכן שנינו שהעבד יוצא על ידי אחרים.

והא קא משמע לך, התנא השמיענו דזכות הוא לעבד שיצא מיד רבו לחירות, ולפיכך אחרים יכולים לפדותו אפילו שלא מדעתו.

והיינו, שחכמים מודים שעבד יוצא בשטר על ידי עצמו משום שגיטו וידו באים כאחד. ובאו לחדש שאף על ידי אחרים העבד משתחרר, מפני שזכות הוא לעבד שיצא לחרות.

אי אפשר לתרץ כך. כי —

הרי לעיל אמרנו שחכמים סוברים שבכסף העבד משתחרר בין על ידי אחרים ובין על ידי עצמו.

ועתה אנו אומרים שאף בשטר העבד משתחרר בין על ידי עצמו ובין על ידי אחרים.

לא באו להשמיענו שעבד יוצא בכסף על ידי אחרים בעל כרחו, אלא רק לחלוק על רבי מאיר ב"על ידי עצמו". ולפיכך התנא יכל לערבם ולשנותם יחד — "בכסף ובשטר בין על ידי אחרים ובין על ידי עצמו". [רמב"ן, רשב"א, וכעין זה כתב ריטב"א].

והרשב"א כתב עוד שדעתו נוטה לומר שאפילו בשטר אחרים יכולים לקבלו בעל כרחו מדין "זכין לאדם שלא בפניו". ולמרות שבכל מקום שזכין לאדם אי אפשר לזכות לו בעל כרחו, כאן יש טעם מיוחד לומר שיוכלו לזכות לו בעל כרחו, [עיי' שם טעם הדבר].

ולפי זה מובן שהיה ראוי לערבם ולשנות יחד, שהרי שטר וכסף שווים, שבשניהם העבד יוצא על ידי אחרים אפילו בעל כרחו.

1170. וכך יש לפרש את המשנה: "בכסף על ידי עצמו" — אלו דברי חכמים, ומכאן ואילך מתחילים דברי רבי שמעון בן אלעזר שאמר "ובשטר על ידי אחרים".

ומה שאמרו חכמים "בכסף על ידי עצמו", כוונתם — אפילו על ידי עצמו מפני שיש קנין לעבד בלא רבו. וכל שכן על ידי אחרים שהרי לדעת חכמים זכות הוא לעבד שיצא מתחת ידי רבו לחרות, וזכין לאדם שלא בפניו. וכל שכן שטר [שאי' שייך בו החטרון של "אין קנין לעבד בלא רבו" — בודאי שמועיל על ידי עצמו. ואף על ידי אחרים מועיל מפני שזכות הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו, וכן פירש רש"י את דברי רש"י ע"ש].

1168. [הגמרא הולכת ומבארת את ההכרח לומר שחכמים התכוונו לומר 'רק' על ידי אחרים ולא 'אף' על ידי אחרים. וכבר לעיל הגמרא ידעה את דחית הגמרא דלהלן. כפי שהתבאר לעיל בהערה הקודמת בשם ריטב"א].

1169. לדעת רבי מאיר עבד יוצא בכסף על ידי אחרים אפילו בעל כרחו [כפי שהתבאר ממסקנת אביי ורבא לעיל]. ונחלקו הראשונים בדעת חכמים: יש אומרים שאף חכמים מודים בזה. ויש אומרים שחכמים חולקים על זה ולדעתם אין אחרים יכולים לפדות את העבד בעל כרחו. [עיי' לעיל הערה 1164]. לדעת הסוברים שאף חכמים מודים שאחרים פודים את העבד אפילו בעל כרחו — קשה:

בודאי דין זה [שאחרים פודים בעל כרחו] אינו שייך אלא בכסף, שבו שייכים טעמיהם של אביי ורבא [הואיל וקני בעל כרחיה' וכו' — ו"קבלת רבו גרמה לו"]. אבל בשטר אין אחרים יכולים לקבל עבור העבד אלא מדין "זכין לאדם שלא בפניו", ודין זה שייך דוקא כשאין העבד מוחה. אבל כשמוחה אי אפשר לזכות לאדם בניגוד לדעתו — ולפי זה מובן מדוע התנא לא ערבינהו וניתנינהו — שהרי דין כסף שונה מדין שטר. ואם כן קשה: מדוע הגמרא הקשתה "לערבינהו וליתנינהו"? ותירצו הראשונים: חכמים אמרו בכסף על ידי עצמו וכל שכן על ידי אחרים, ואי אפשר לדייק מדבריהם שעל ידי אחרים היינו בעל כרחו, שהרי גם בשטר שנינו "על ידי אחרים" ובודאי לא מדובר בעל כרחו, אלא רק שלא מדעתו. וחכמים

שקבלת רבו גרמה לו להשתחרר, ואין צריך את דעת העבד כלל.⁽¹¹⁷³⁾ אבל על ידי עצמו, לא, מפני שאין קנין לעבד בלא רבו.

בשטר – על ידי עצמו [כי לדעת רבי מאיר אומרים גיטו וידו באין כאחד]. אבל לא על ידי אחרים. מפני שחוב הוא לעבד לצאת מיד רבו לחרות [ואין קבלת רבו גורמת לו, אלא קבלת אחרים, והם אינם יכולים להעשות שלוחיו שלא מדעתו לחובתו].

[ב] דעת רבי שמעון בן אלעזר:

מאחר שרבי שמעון בן אלעזר אמר "אף בשטר", משמע שדין הכסף ודין השטר שוים, ובשניהם העבד יוצא על ידי אחרים, ולא על ידי עצמו.⁽¹¹⁷⁴⁾

וטעמו:

על ידי אחרים – העבד משתחרר אפילו שלא מדעתו, מפני שזכות הוא לו.

על ידי עצמו – אין העבד משתחרר בכסף, מפני שאין קנין לעבד בלא רבו. ובשטר אינו משתחרר מפני שידו כיד רבו.

ידי אחרים ובין על ידי עצמו, כך גם בשטר העבד נקנה בין על ידי אחרים ובין על ידי עצמו. ואנו נוהגים כדעת חכמים, ולכן העבד יכול לקבל בעצמו את שטר השחרור מידי רבו.⁽¹¹⁷¹⁾

ומביאה הגמרא מקור לדברי רבי שמעון בן אלעזר:

דתניא⁽¹¹⁷²⁾ שכך שנינו בברייתא, בהמשך לדברי רבי מאיר וחכמים המוזכרים במשנתנו:

רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף בשטר דוקא על ידי אחרים ולא על ידי עצמו.

ולכן יש לפרש, כי מה ששנינו במשנתנו "ובשטר על ידי אחרים" – רבי שמעון בן אלעזר שנה זאת. אבל חכמים חולקים על כך.

והגמרא מסכמת את דעות רבי מאיר, חכמים, ורבי שמעון בן אלעזר, ואומרת: **ושלש מחלוקות בדבר**. נאמר בענייננו שלש דעות החולקות זו על זו:

[א] דעת רבי מאיר:

בכסף – על ידי אחרים אפילו שלא מדעתו, משום

השנויה שם סותרת את דברי הגמרא כאן בהסבר דברי חכמים. ולדברי הגמרא צריך לשנות את הגירסא בתוספתא. ע"ש.]

1173. כרבא בגמרא לעיל [על פי רש"י כאן] ואביי נתן טעם אחר לדבר – "הואיל וקני ליה בעל כרחיה מקני ליה בעל כרחיה" כמבואר בגמרא לעיל.

ולדברי הכל לדעת רבי מאיר עבד נפדה בכסף על ידי אחרים אפילו בעל כרחו.

1174. כך פירש רש"י. ורש"י מוסיף שמהלשון "אף בשטר" משמע ש"כל שכן" בכסף שנקנה על ידי אחרים ולא על ידי עצמו.

ונראה לפרש שכך אמר רבי שמעון בן אלעזר: אף בשטר אני מחדש שיטה חדשה – שיוצא על ידי אחרים ולא על ידי עצמו, וכל שכן בכסף שכבר רבי מאיר אמר שיוצא על ידי אחרים ולא על ידי עצמו – בודאי בזה אף אני מודה.

ועוד יש לומר, על פי מה שמשמע מדברי הראשונים שרבי שמעון בן אלעזר מתייחס לדברי רבי מאיר ואומר לו: אף בשטר אני אומר מה שאתה אומר בכסף שדוקא על ידי אחרים. ולפי זה רש"י ממשיך ואומר – וכל שכן בכסף בודאי שאני רבי שמעון בן אלעזר מודה לדבריך. [אך הראשונים עצמם חולקים על רש"י בענין כסף. עיין שם].

[וכפירוש זה כתב מהרי"ט, ועיין שם פירוש נוסף].

בתוספתא לא הוזכר "אף" בדברי רבי שמעון בן אלעזר, ועיין תוספות סוף ד"ה רבי שמעון בן אלעזר.

ומה שאמרו רבי שמעון בן אלעזר "ובשטר על ידי אחרים" כוונתו דוקא על ידי אחרים, אבל לא על ידי עצמו, ודבריו יתבארו בגמרא להלן.

1171. כך פירש רש"י [ותוספות ובעל המאור הסכימו עם פירושו].

אבל, הראשונים הקשו על דבריו:

[א] כיצד אפשר לחלק את דברי המשנה ["בכסף על ידי עצמו ובשטר על ידי אחרים"] לשני חלקים? והרי בדרך כלל כשהגמרא עושה כן, היא מוסיפה בדברי המשנה ואומרת "חסורי מחסרה והכי קתני!"

[ב] מלשון הגמרא לא משמע כדברי רש"י, שהרי הגמרא אומרת "אלא בכסף בין על ידי אחרים בין על ידי עצמו בשטר על ידי אחרים ולא על ידי עצמו ורבי שמעון בן אלעזר היא". ומשמע שכל מה שהוזכר כאן הוא דברי רבי שמעון בן אלעזר [ולא הוזכרו חכמים אחרים במשנתנו כלל!]

[ג] לאחר ששנינו במשנה "ובשטר על ידי אחרים", המשנה ממשיכה ואומרת "ובלבד שיהא הכסף משל אחרים". וזה מתייחס למה ששנינו לעיל "בכסף על ידי עצמו", שזה מדברי חכמים. ואם כן יוצא שלאחר שהמשנה הביאה את דברי רבי שמעון בן אלעזר "ובשטר על ידי אחרים" המשנה חוזרת ומתייחסת לדברי חכמים דלעיל, ולא משמע כן!

ומכא שלשת הקושיות הללו הראשונים מפרשים את דברי הגמרא כאן בדרך אחרת.

1172. ברייתא זו שנויה בתוספתא פרק א הלכה ד [והגירסא

מדוע הוא אינו מודה למה שאמרו "גיטו וידו באים כאחד" –

טעמו: **גמר**, הוא למד את דין שטר יציאת העבד, בגזרה שוה "לה לה" (1179) מגט אשה:

מה אשה אינה מתגרשת עד שיוציא את הגט מידו ויתנו לתוך ידה. (1180)

וידה היא **רשות שאינה שלו**, שהרי אין גוף האשה קנוי לבעלה.

אף עבד נמי, אינו משתחרר עד שיוציא את גט השחרור **לרשות שכבר לפני השחרור היא אינה שלו**.

ולפיכך אין העבד משתחרר בקבלת עצמו, מפני שכל עוד העבד לא השתחרר, הרי ידו היא ברשות האדון. (1181)

והגמרא ממשיכה לדון בדברי רבי שמעון בן אלעזר:

ורבי שמעון בן אלעזר אינו מודה למה שאמרנו לעיל שגיטו וידו באים כאחד. (1175)

[ג] דעת חכמים:

בין בכסף ובין בשטר – העבד משתחרר, בין על ידי עצמו ובין על ידי אחרים.

וטעמם:

על ידי אחרים – העבד משתחרר מפני שזכות הוא לו. (1176)

על ידי עצמו – בכסף, העבד משתחרר משום שיש קנין לעבד בלא רבו. ובשטר, משום שגיטו וידו באים כאחד. (1178), (1177)

והגמרא מבארת עתה מדוע רבי שמעון בן אלעזר אינו מודה למה שאמרנו "גיטו וידו באים כאחד":

אמר רבה: מאי טעמא דרבי שמעון בן אלעזר?

דבריו שאפילו אם נתן לעבד על מנת שאין לו [לאדון] עצמו רשות בו לא קנה, [ע"ש]. ובטעם הדבר עיין אמרי משה סימן כה ג.

[ב] הרשב"א כתב במסכת גיטין [עז ב] שאף אם יש קנין לעבד בלא רבו היינו דוקא אם אדם נותן לאחרים מתנה שיזכו עבור העבד, אבל אם נתן לעבד עצמו אינו קונה, מפני שאין לו יד. ולפי זה מובן מדוע הגמרא הוצרכה לומר גיטו וידו באים כאחד – שהרי בענין שטר חכמים אומרים שיוציא אף על ידי עצמו, ובעל כרחך טעמם משום גיטו וידו באים כאחד. [ועיין בחידושי הריטב"א שם].

1178. על פי רש"י. ורש"י שולל אפשרות להסביר את הגמרא באופן אחר. ודבריו הובאו בתוספות ד"ה רבי שמעון בן אלעזר מילה במילה. ועיין בספר חברותא על תוספות שם הסבר דברי רש"י.

הראשונים מפרשים את דברי הגמרא באופן אחר, עיין רמב"ן רשב"א ריטב"א ותוספות ר"ד, ועיין פני יהושע.

1179. בענין שחרור שפחה נאמר [ויקרא יט] "או חופשה לא ניתן 'לה'", ובענין גירושי אשה נאמר [דברים כד א]: "וכתב 'לה' ספר כריתות" וגו'. ודורשים את דיני שטר שחרור שפחה מדיני גט אשה בגזרה שוה, ודין עבד כנעני שוה לדין שפחה כנענית.

1180. שנאמר [דברים כד א]: "וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה".

1181. אף חכמים מודים שדורשים "לה" "לה" בגזרה שוה, ודיני שטר שחרור עבד נלמדים מגט אשה, אך חכמים לומדים את

1175. וטעמו מבואר בגמרא להלן.

1176. כך פירש רש"י. ומשמע מדבריו שהטעם לכך שהעבד משתחרר בכסף על ידי אחרים היינו משום שזכות הוא לו [כמבואר בלשון רש"י עיין שם] ולא משום ש"כסף קבלת רבו גרמה לו", ומכאן שאין אחרים פודים את העבד בעל כרחו אלא רק שלא מדעתו בלבד. שהרי זכיה אינה מועילה בעל כרחו של הזוכה אלא מדעתו. [לחם משנה עבדים ה ב].

וכן דעת הרי"ף והרמב"ם. אבל, הראשונים בסוגייתנו כתבו שחכמים מודים לטעמו של רבי מאיר שקבלת רבו גרמה לו [או משום "הואיל וקני בעל כרחיה" וכו'] ומועיל אפילו בעל כרחו. והרשב"א נוטה לומר שאפילו בשטר שבודאי אינו מועיל אלא מדין "זכין לאדם שלא מדעתו", יכולים אחרים לקבלו אפילו בעל כרחו. עיין שם טעמו. [ולפי זה אין להוכיח מרש"י שכסף אינו מועיל בעל כרחו, שהרי אפילו מדין זכין אפשר לזכות לעבד בעל כרחו].

1177. כך פירש רש"י.

והנה דעת רבנן שיש קנין לעבד בלא רבו, ואם כן קשה: מדוע הוצרכנו לפרש ששטר מועיל משום גיטו וידו באים כאחד? והלא כבר בשעה שהוא עבד יש לו יד לקבל מתנות על מנת שאין לרבו רשות בו, וכשנותן שטר שחרור לעבד הרי זה כאומר על מנת שאין לי רשות בו!

ויש לומר:

[א] הריטב"א להלן [כג ב ד"ה דכולי עלמא] הקשה כעין קושיא זו, ולמד מכאן שאדון שנתן בעצמו מתנה לעבד אין העבד זוכה בה מפני שידו של העבד כיד הבעלים [וכן דעת תוספות להלן כג ב ד"ה ורבי אלעזר. אבל הראשונים הנל הביאו שיש מי שחולק על כך]. ומוכח מדברי הריטב"א בסוף

בעי [שאל] רבה:

וצדדי הספק הם:

כיון דרבי שמעון בן אלעזר גמר [דרש] גזרה שוה
 "לה לה" מאשה —

אם כן ראוי לומר שאף לענין זה דינו כאשה.

כג-ב **לרבי שמעון בן אלעזר**, הסובר שהעבד עצמו אינו יכול לקבל את גיטו מיד רבו, יש להסתפק:

מהו שיעשה העבד אדם אחר שיהיה שליח עבורו לקבל את גיטו מיד רבו? (1182), (1183).

מחודש ועיין מהר"ם וברכת שמואל יא שנתנו טעם לדין זה].
 [ב] ומאחר שאחרים מקבלים את גיטו שלא בתורת שליחות, בידם לקבל את גיטו אפילו אם העבד עומד וצווח שאינו רוצה. בהסבר דעת רש"י:

לשון רש"י בהסבר בעית רבה קשה, ומהר"י בירב כתב עליו שלשונו צריך ישוב. ועצמות יוסף הסתפק בדבר [ע"ש].
 תוספות הרא"ש ותוספות טוך כתבו שמדברי רש"י נראה כפירוש השני הנ"ל. [והיינו, מפני שרש"י כתב בד"ה כאשה דמי — "ועושה שליח לקבלה כאשה. והיינו דקאמר "על ידי אחרים" וכו'. משמע שלדעת רש"י הספק הוא בהסבר "על ידי אחרים" באיזה כח יכולים האחרים לקבל את הגט. ומה שכתב רש"י בד"ה או דילמא — "או הם עושים שלא מדעתו" — צריך לומר שהיינו בעל כרחו].

ועיין עוד בברכת שמואל סימן יא.
 [יש פירוש נוסף בהסבר בעית רבה בריטב"א ושיטה לא נודע למי, והפירוש הראשון של תוספות מובא בראשונים בקצת שינוי].

1183. לדעת רש"י [בכמה מקומות] "זכיה מטעם שליחות". כלומר: דין זכין לאדם שלא בפניו היינו מפני שנוח לו לאדם שיעשה שליח לזכותו, ולפיכך יכול אדם להעשות שליח שלא בפניו, [עיין לעיל הערה 1151].

התבאר לעיל [בהערה הקודמת] שיש מפרשים שרבה הסתפק אם אחרים יכולים לקבל את גיטו של העבד מדין שליחות, או שאינם יכולים לקבל את הגט אלא מדין זכיה. [פירוש ראשון בתוספות]. וכן פירשו הראשונים כאן.

ולפי זה קשה על דברי רש"י: אם אכן זכיה מטעם שליחות, כיצד אפשר לומר שאחרים מקבלים את גיטו של העבד מטעם זכיה אם העבד אינו יכול לעשות שליח?

ומכח קושיא זו, הוכיחו הרמב"ם והריטב"א [וכן דעת הרשב"א להלן מב א] שזכיה אינה מטעם שליחות. [והריטב"א יישב קושיא זאת בדוחק. ועיין ר"ן להלן תחילת פרק שני בד"ה גרסינן בגמרא וש"ת עונג יו"ט ק"י].

אך, קושיית הראשונים אינה קשה לפי הפירוש השני הנ"ל [בהערה הקודמת]. ואדרבה לפי הפירוש השני זכיה מטעם שליחות, וכדלהלן:

לפי פירוש זה הצד הראשון בדברי רבה — שאחרים מקבלים את גיטו מטעם שליחות. ובכל זאת, למאן דאמר זכות הוא לעבד כתבו תוספות שאחרים מקבלים את גיטו שלא מדעתו מדין זכיה. והצד השני בדברי רבה — שאחרים מקבלים את גיטו של העבד אפילו בעל כרחו. ואין זה מדין שליחות ולא מדין זכיה. שהרי העבד אינו עושה שליח לקבל את גיטו.

שטר שחרור עבד מגט אשה בדרך אחרת: כשם שאשה מקבלת את גיטה בעצמה כך גם עבד מקבל את גיטו בעצמו. [על פי רש"י].

1182. קשה: רבי שמעון בן אלעזר אמר בפירוש שהעבד משתחרר בשטר על ידי אחרים, וכיצד יעלה על הדעת לומר שהעבד אינו יכול לעשות שליח לקבל את גיטו? והלא אם נאמר כן נמצא שאין העבד משתחרר בשטר על ידי אחרים!

תוספות מביאים שני פירושים בהסבר בעית רבה:
 פירוש ראשון: אין ספק שאחרים יכולים לקבל את השטר עבור העבד, שהרי רבי שמעון בן אלעזר אמר כך בפירוש, אלא הספק הוא באיזה אופן דיבר רבי שמעון בן אלעזר, וכדלהלן:
 צד ראשון: עבד אינו יכול לעשות שליח לקבל את גיטו, ורבי שמעון בן אלעזר שאמר "אף בשטר על ידי אחרים" דיבר דוקא באופן שהעבד לא אמר לאחרים לקבל את גיטו, והאחרים מקבלים את גיטו מדין זכיה, שזכין לו לאדם שלא בפניו, אבל אם העבד אמר בפירוש לאחר לקבל את גיטו, אזי כאשר האדון נותן לו את השטר, כוונתו לתת לו בתורת שליח העבד, ולא מדין זכיה, והעבד אינו יכול לעשות שליח, ולפיכך, קבלת השליח לא מועילה.

צד שני: עבד יכול לעשות שליח, ולפיכך אף אם אמר בפירוש לאחר לקבל את גיטו קבלתו מועילה ויצא לחרות. [על פי פירושי הראשונים כאן, ודרך אחת במהרי"ט בהסבר דברי תוספות, וכן כתב בברכת שמואל. ועיין פירוש נוסף במהרי"ט].
 פירוש שני: אין ספק שאחרים מקבלים את השטר עבור העבד. שהרי רבי שמעון בן אלעזר אמר כך בפירוש. אלא הספק הוא — [א] באיזה כח האחרים יכולים לקבל את השטר [ב] ובאיזה אופן מדובר וכדלהלן:

צד ראשון:

[א] עבד יכול לעשות שליח לקבל את גיטו, ומה שאחרים מקבלים את גיטו זהו מדין שליחות.

[ב] ולפיכך, אין ספק שאם העבד עומד וצווח שאינו רוצה בכך אין אחרים יכולים לקבל את גיטו בעל כרחו, שהרי אי אפשר להעשות שליח של אדם בעל כרחו. אלא, מתי אחרים יכולים לקבל את גיטו? למאן דאמר "זכות לעבד שיצא מתחת יד רבו" אחרים יכולים לקבל את גיטו של העבד אפילו שלא בפניו, למרות שהעבד לא מינה אותם בפירוש, ולמאן דאמר "חוב הוא לעבד שיצא לחרות" אין אחרים מקבלים את גיטו אלא מדעתו ובשליחותו. [לתוספת הסבר — ראה להלן] בהערה הבאה.

צד שני:

[א] אין העבד יכול לעשות שליח לקבל את גיטו. ולפיכך מה שאחרים מקבלים את גיטו אין זה מדין שליחות, [אלא זהו דין

הא דאמר רב הונא בריה דרב יהושע בענין עבודת הכהנים בקרבנות:

הגמרא במסכת נדרים [לה ב] מסתפקת באדם שנדר ואסר על עצמו ליהנות מכהן: האם מותר לאותו כהן להקריב את קרבנותיו?

וצדדי הספק הם:

מצד אחד, הכהן הוא שליח של הבעלים להקריב את קרבנו, ולפיכך אם הכהן הזה יקריב את קרבנותיו, נמצא שהבעלים נהנה מכך שהכהן מקיים את שליחותו. ולכן אסור לכהן להקריב את קרבנותיו.

אך מצד שני, אפשר לומר, שהכהן אינו שליח של הבעלים כלל, אלא הוא נחשב שליח של הקב"ה להעלות את הקרבן לפניו. ומאחר שהכהן אינו מקריב בשליחות הבעלים, מותר לו להקריב את קרבנות המודר, כי אינו נחשב כמהנה את הבעלים.⁽¹¹⁸⁶⁾

ובענין הזה אמר רב הונא בריה דרב יהושע: **הני כהני – שלוחי דרחמנא נינהו!** הכהנים הללו שלוחי הקב"ה הם בעבודת הקרבנות, ולא שלוחי הבעלים.

ורב הונא בריה דרב יהושע מבאר מנין למד את דבריו:

דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו, אם יעלה בדעתך לומר שהכהנים שלוחים שלנו [הבעלים] הם, אזי תתעורר קושיא:

מי איכא מידי, דאנן לא מצינן עבדינן, ואינהו מצי עבדי?

וכי יש דבר שאנו עצמנו איננו יכולים לעשותו, ושלוחנו יכולים לעשותו עבורנו? פשיטא שלא! כיון השליח אינו יכול להיות עדיף על משלחו.

ומאחר שאנו, הישראלים, איננו יכולים להקריב

וכשם שאשה יכולה לעשות שליח לקבלה, שיקבל את גיטה מבעלה,⁽¹¹⁸⁴⁾ כך גם העבד יכול לעשות כן.

או דילמא [שמא] יש לחלק בין אשה לעבד בענין זה:

אשה, כיון דאיהי מצי מקבלת גיטה – שליח נמי מצי משויא.

אשה, שהיא עצמה יכולה לקבל את גיטה בידה, בכחה למנות שליח במקומה.

אבל עבד, דאיהו לא מקבל גיטה – שליח נמי לא מצי משוי.

כיון שהעבד אינו יכול לקבל את גיטו בעצמו, אין בכוחו למנות שליח לדבר שהוא עצמו אינו יכול לעשותו.

[ואף על פי שרבי שמעון בן אלעזר אמר בפירוש שעבד קונה את עצמו על ידי אחרים, יתכן שמדובר באופן שהאחרים עושים זאת שלא בשליחות העבד. אבל אם העבד אמר לאדם אחר לקבל את גיטו, יתכן שאינו יוצא לחרות, מפני שהאדון יתכוין לתת לו את השטר בתורת שליח. והעבד אינו יכול למנות שליח לקבלה.⁽¹¹⁸⁵⁾]

בתר דבעיא, הדר פשטא. לאחר שרבה שאל את השאלה הזאת [אם עבד יכול למנות שליח לקבלה לדעת רבי שמעון בן אלעזר], חזר הוא עצמו ופשט את ספיקו:

מאחר שרבי שמעון בן אלעזר **גמר** [דרש] גזרה שוה "לה לה" מאשה כדלעיל, לכן דין העבד הוא כדין אשה. וכשם שאשה עושה שליח לקבל את גיטה מידי בעלה, כך גם העבד יכול לעשות שליח לקבלה.

ומקשינן על מסקנתו של רבה:

ואלא, אם נכונה מסקנתו של רבה, יש לתמוה על

1184. הגמרא להלן [מא א] דורשת מהכתוב "ושלחה מביתו" [דברים כד א] שהאשה עושה שליח לקבל את גיטה. [רש"י].

1185. על פי פירוש ראשון בתוספות. וראה לעיל הערה 1182 בהרחבה.

1186. למרות שבקרבן של "מחוסר כיפורים" הבעלים ניתנים לאכול בקדשים על ידי הקרבת הקרבן, אין זה אלא גרמא של הנאה, ומותר לכהן להקריב את הקרבן [ר"ן שם]. ולענין עצם ההנאה שקרבנו קרב – מצוות לאו ליהנות ניתנו.

ואם נאמר שזכיה אינה מטעם שליחות, מה בכך שלפי הצד השני אין העבד עושה שליח? עדיין אין להוכיח מכאן שאחרים מקבלים את גיטו אפילו עומד וצווח, אלא אפשר לומר שאחרים מקבלים את גיטו מדין זכיה. ודוקא כשאינו עומד וצווח!

ומכאן נראה שלפי פירוש זה זכיה מטעם שליחות. [כעין זה כתב קהילות יעקב סימן כג בטוגריים בקצרה].

ומאחר שתוספות רא"ש וטו"ך כתבו שרש"י סובר כפירוש זה [כנ"ל בהערה הקודמת], דבריו מיושבים היטב לשיטתו.